

REFERENCES:

1. Pro banky i bankivsku diialnist. (2000, December 7). [On banks and banking activities]. *Zakon Ukrainy № 2121-III*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> [in Ukrainian].
2. Fuks, N.A. (2017). Unifikatsiia terminolohii yak peredumova podalshoho udoskonalennia bankivskoho zakonodavstva Ukrainy. [Unification of terminology as a prerequisite for further improvement of banking legislation of Ukraine]. *Aktualni pytannia pravovoi teorii ta yurydychnoi praktyky: materialy mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (m. Odesa, 11-12 serpnia 2017 r.)*. 96-99. [in Ukrainian].
3. Pro finansovi posluhy ta derzhavne rehuliuivannia ryнкiv finansovykh posluh. (2001, July 12). [On financial services and state regulation of financial services markets]. *Zakon Ukrainy № 2473-VIII*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#n84> [in Ukrainian].
4. Pryshva, N.Iu. (Ed), & Voronova, L.K., Yakymchuk, N.Ia. (2018). *Finansove pravo*. [Finance law]. Navch. posib. 376. [in Ukrainian],
5. Hospodarskyi kodeks Ukrainy. (2003, January 16). [Economic Code of Ukraine]. *Zakon Ukrainy № 436-IV*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> [in Ukrainian].
6. Kovalenko, A.A. (2015). Finansovo-pravovi pytannia bankivskoi diialnosti v Ukraini. [Financial and legal issues of banking in Ukraine]. *Pravo i suspilstvo*. № 5. 136-140. [in Ukrainian].
7. Orliuk, O.P. (2003). Bankivska diialnist yak element finansovoi diialnosti derzhavy. [Banking activity as an element of the financial activity of the state]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. № 3. 41-46. [in Ukrainian].
8. Pro Natsionalnyi bank Ukrainy. (1999, May 20). [On the National Bank of Ukraine]. *Zakon Ukrainy № 679-XIV*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> [in Ukrainian].
9. Dmytrenko, Yu.M. (2012). Bankivska diialnist yak instytut finansovoho prava. [Banking activity as an institution of financial law]. *Forum prava*. № 2. 188-195. [in Ukrainian].
10. Bilenchuk, P. D. (Ed), & Dynnik, O.H., & Liutyi I.O., Skorokhod, O.V. (1999). *Bankivske pravo: ukrainske i yevropeiske*. [Banking law: Ukrainian and European]. navch. posib. 400. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 22.05.2023

УДК 347.218

DOI: 10.36550/2522-9230-2023-14-277-281

Стріяшко Галина Миколаївна,

кандидат юридичних наук, доцент
заступник директора центру післядипломної освіти
та заочного (дистанційного) навчання
Державного податкового університету
e-mail: striashko@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-6773-025X>

Черненко Олексій Вікторович,

магістр з економічної безпеки
e-mail: avard4@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0004-1267-0834>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ПРИРОДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ З ДЕРЖАВНОЮ ЧАСТКОЮ ВЛАСНОСТІ

У статті розглянуто функціональна природа діяльності підприємств в умовах інституційних обмежень і організаційних змін. Визначені стратегії розвитку діяльності, включаючи стан внутрішніх потреб, менеджмент і маркетинг державних підприємств. Проаналізовано механізм формування і реалізації розвитку підприємств з врахуванням державної частки власності. Кожна із цих позицій спирається на власне теоретичне підґрунтя, сформоване в рамках тієї чи іншої галузі юридичної науки. Як наслідок, висновки, зроблені дослідниками, не завжди узгоджуються між собою, а іноді виключають один одного. Зазначене відбивається й на правозастосовній практиці, що проявляється, зокрема, у застосуванні суперечливих підходів до визначення судової підвідомчості окремих категорій спорів, які виникають у ході управління об'єктами державної власності.

Авторами акцентовано увагу на необхідності удосконалення системи управління підприємствами які мають державну частку, а саме: покращити рівень менеджменту шляхом підбору ефективних і компетентних кадрів; підвищити рівень кваліфікації управлінського персоналу; закріпити відповідальність керівників підприємств за прийняті рішення; розробити чітку систему державного регулювання та контролю за діяльністю цих підприємств як на

загальнодержавному, так і на рівні самого підприємства.

Відзначено, що природа діяльності підприємств з державною часткою власності є неоднорідною: зазначена діяльність має комплексний міжгалузевий характер і належить до предметів регулювання різних галузей права. Характерними рисами управління об'єктами державної власності, що вказують на часткову приналежність цієї діяльності до предмета господарсько-правового регулювання.

У багатьох аспектах державні підприємства мають такі самі мегатенденції, можливості та загрози, що й приватні компанії, проте із певними суттєвими відмінностями. Зокрема, державні підприємства мають інше призначення, місію та стратегічні цілі з точки зору реалізації національних інтересів та максимізації соціального ефекту.

Ключові слова: господарська діяльність підприємств; державна частка; діяльність підприємств; державна власність; капітал; функції.

Striyashko H., Chernenko O. CURRENT ISSUES OF THE LEGAL NATURE OF THE ACTIVITIES OF ENTERPRISES PARTLY STATE-OWNED

The article examines the functional nature of enterprise activity in conditions of institutional restrictions and organizational changes. Identified strategies for the development of activities, including the state of internal needs, management and marketing of state-owned enterprises. The mechanism of formation and implementation of the development of enterprises, taking into account the state share of ownership, is analyzed. Each of these positions is based on its own theoretical basis, formed within the framework of one or another branch of legal science. As a result, the conclusions drawn by researchers are not always consistent with each other, and sometimes exclude each other. This is also reflected in law enforcement practice, which is manifested, in particular, in the application of contradictory approaches to determining the jurisdiction of certain categories of disputes that arise during the management of state-owned objects.

The authors focused attention on the need to improve the management system of enterprises that have a state share, namely: to improve the level of management by selecting effective and competent personnel; to increase the level of qualification of management personnel; to establish the responsibility of enterprise managers for the decisions made; to develop a clear system of state regulation and control over the activities of these enterprises both at the national level and at the level of the enterprise itself.

It was noted that the nature of the activities of enterprises with a state-owned share is heterogeneous: the specified activity has a complex cross-sectoral nature and belongs to the subjects of regulation of various branches of law. Characteristic features of the management of state-owned objects, indicating the partial affiliation of this activity to the subject of economic and legal regulation.

In many ways, SOEs share the same megatrends, opportunities, and threats as private companies, but with some significant differences. In particular, state-owned enterprises have a different purpose, mission and strategic goals from the point of view of realizing national interests and maximizing social impact.

Keywords: economic activity of enterprises; state share; activities of enterprises; state property; capital; functions.

Постановка проблеми. За однією з наявних у юридичній науці доктринальних позицій управління об'єктами державної власності характеризується як суто адміністративна, розпорядча діяльність, що проявляється у відносинах «влади-підпорядкування» і належить до предмету регулювання адміністративного права. Зокрема, така позиція простежується у висновках вчених-юристів, котрий зазначав, що управління державним майном, яке здійснюється державними органами у порядку загального керівництва певною галуззю господарства та у порядку безпосереднього планування і регулювання певного кола державних підприємств, може бути підведено під загальноприйняте у юридичній літературі поняття управління як «адміністративної діяльності», як виконавчорозпорядчої діяльності органів державного управління.

Між тим дослідження управління об'єктами державної власності через призму лише адміністративно-правового або «дуалістичного» підходу є недостатнім для всебічного розкриття юридичної природи цієї діяльності та забезпечення її належного правового регулювання.

Процес трансформації національної інституції свідчить про те, що держава здатна приймати довгострокові, стратегічні рішення в умовах економічної нестабільності. Досвід переконливо доводить високу ефективність управління державним сектором лише за умов виконання державою своїх функцій та оптимального управління державними підприємствами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі питання юридичної природи діяльності підприємств з державною часткою власності були предметом дослідження: С. В. Мочерного, Я. С. Ларіної, О. А. Устенко, О. С. Жданової, О. Ф. Мельничука, М. О. Мельничука, М. І. Пипяка, О. М. Головінова, О. О. Кравчука, В. В. Джарти та ін.

Метою статті є висвітлення актуальних проблем юридичної природи діяльності підприємств з державною часткою власності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Багатоаспектність і складність діяльності, що позначається у законодавстві і науковій літературі як «управління об'єктами з державною часткою власності», зумовили появу різних доктринальних позицій щодо юридичної природи цієї діяльності, на основі чого їй даються відповідні характеристики.

Підприємства, фірми, компанії, які перебувають у державній власності, а їх соціально-економічна природа визначається існуючим типом економічної системи (передусім відносинами власності на засоби виробництва) і характером політичної влади, соціальних, правових, ідеологічних відносин. У політекономічному контексті вони виражають відносини економічної власності між державою (представленою менеджерами цих підприємств) і найманими працівниками та іншими суб'єктами з приводу

привласнення необхідного і додаткового продуктів у всіх сферах суспільного відтворення [1, с. 309].

Необхідність удосконалити систему управління підприємствами які мають державну частку, а саме: покращити рівень менеджменту шляхом підбору ефективних і компетентних кадрів; підвищити рівень кваліфікації управлінського персоналу; закріпити відповідальність керівників підприємств за прийняті рішення; розробити чітку систему державного регулювання та контролю за діяльністю цих підприємств як на загальнодержавному, так і на рівні самого підприємства.

Особлива важливість правового механізму регулювання державного управління у сфері правових відносин обумовлена реаліями війни та ситуацією коли значна кількість вітчизняних підприємств фактично опинилися під корпоративним контролем представників бізнесу країни-агресора.

Водночас, у сучасній юридичній літературі робляться лише перші спроби вирішення проблем у галузі корпоративного права на галузевому адміністративно-правовому рівні. Раніше ці проблеми відносили виключно до предмету дослідження господарського та цивільного права.

За існуючим нормативно-правовим визначенням управління об'єктами державної власності – це здійснення Кабінетом Міністрів України та уповноваженими ним органами, іншими суб'єктами, визначеними у законодавстві.

Держава є найбільшим власником активів в Україні. Всього зареєстровано майже 3 500 об'єктів державної власності різної організаційно-правової форми. 40% цих підприємств зупинили роботу, є робочими лише на папері. Кожне третє підприємство є збитковим та виступає потенційним джерелом фіскальних ризиків. Через недостатню якість механізмів контролю та незадовільний рівень прозорості діяльність державних підприємств є джерелом корупційних ризиків та збитків держави [3].

Питання правової природи фінансово-господарської діяльності підприємств з державною часткою власності в Україні необхідно розглядати у контексті загальної дискусії щодо предмета правового регулювання господарського, цивільного та адміністративного права.

У багатьох аспектах державні підприємства мають такі самі мегатенденції, можливості та загрози, що й приватні компанії, проте із певними суттєвими відмінностями. Зокрема, державні підприємства мають інше призначення, місію та стратегічні цілі з точки зору реалізації національних інтересів та максимізації соціального ефекту.

Можна виокремити ряд спільних властивостей, які притаманні підприємствам, що перебувають у власності держави:

- дані підприємства створюються державою для досягнення певних цілей, переважно суспільних;
- види господарської діяльності підприємств державного сектора економіки законодавчо визначаються державою у встановленому порядку;
- держава як засновник повинна мати можливість впливати на діяльність кожного з них;
- частка держави в капіталі державних підприємств різних організаційно-правових форм залежить від мети створення. Якщо основна мета – виробництво суспільно-необхідних товарів і надання послуг в межах визначеної прибутковості, то держава повинна бути одноосібним власником, а підприємство як суб'єкт господарювання – унітарним. Якщо підприємство створюється з певним завданням і припускається можливість отримання прибутку без додаткових державних інвестицій, функціонує конкурентоспроможною, в ринкових умовах на рівні з приватним, то підприємство засновується у формі господарського (акціонерного) товариства. Мінімальний розмір державної частки в капіталі підприємства законодавчо закріплено, для надання можливості державі права впливати на ухвалення рішень у його діяльності;
- підприємства, які входять до складу державного сектора, мають подвійний характер: більша їх частина повинна створювати суспільно-необхідні блага, а інша – отримувати прибуток [5].

Можна виокремити окремі сфери діяльності, в яких мають функціонувати державні підприємства, а саме:

1. Державні підприємства створюються в тих сферах, де приватні підприємства є неефективними;
2. У власності держави залишаються ті підприємства, які потребують її підтримки;
3. Підприємства, які є стратегічно важливими та забезпечують цілісність і безпеку держави загалом;
4. Підприємства, які виробляють суспільні товари і послуги мають перебувати у державній власності [6].

Державні підприємства у своїй діяльності виконують ряд функцій, основними з яких є:

- оздоровлення тих галузей, які перебувають у кризі за допомогою таких державних інструментів: надання субсидій, проведення оновлення, спеціалізації;
- забезпечення діяльності підприємств і галузей, які малорентабельні і не привабливі для приватних підприємств;
- допомога важливим галузям економіки з метою забезпечення необхідного рівня економічної життєдіяльності та прискорення НТП;
- охорона навколишнього середовища шляхом впровадження безвідходних технологій, будівництво очисних споруд та інше [6].

Погоджуємося з думкою тих вчених, які стверджують, що уряду країни не слід прагнути повного роздержавлення економіки. Деякі стратегічні та суспільні сфери мають залишитися у державній власності.

Досліджуючи проблему ефективності державних підприємств думки науковців розійшлися. Ряд науковців вважають, що державні підприємства і функціонування державної власності загалом може бути ефективною, інші стверджують про однакову ефективність державної і приватної власності. Деякі науковці переконують, що форма власності не є суттєвим критерієм, що впливає на ефективність діяльності підприємств. Однак, більшість вчених запевняють про низьку ефективність державної власності по відношенню до приватної [6].

У цьому контексті на увагу заслуговує і думка О. О. Кравчука, який у своїх працях [7] наголошував на тому, що з урахуванням сутнісних особливостей держави як власника, реалізація її права власності (володіння, користування, розпорядження певними майновими об'єктами) завжди здійснюється не безпосередньо номінальним власником (державою), а державними органами, підприємствами, організаціями, установами, які перебувають між собою в субординаційних та координаційних взаємозв'язках, і здійснюють безпосередньо відповідні правомочності як результат особливого об'єктивно необхідного організуючого владного впливу, що являє собою публічну управлінську діяльність – управління державною власністю. З гносеологічної точки зору, це дозволяє розглядати державну власність як об'єкт управління, а відповідно управління державною власністю – як об'єкт адміністративно-правового регулювання [9].

Висновки. Проведене дослідження дає підстави для висновку, що природа діяльності підприємств з державною часткою власності є неоднорідною: зазначена діяльність має комплексний міжгалузевий характер і належить до предметів регулювання різних галузей права. Характерними рисами управління об'єктами державної власності, що вказують на часткову приналежність цієї діяльності до предмета господарсько-правового регулювання.

Проведений аналіз не вичерпує всього комплексу питань, що стосуються функціональної природи управління об'єктами державної власності. Вищенаведені положення, які характеризують цю діяльність, можуть стати підґрунтям для подальшої наукової дискусії та опрацювання шляхів удосконалення господарсько-правового регулювання зазначеної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Мочерний С. В. Економічний енциклопедичний словник : у 2 т. / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устенко та ін. ; за ред. С. В. Мочерного. Л:Світ, Т. 2. 2006. 563 с.
2. Господарський Кодекс України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>
3. Жданова О.С. Зарубіжний досвід управління державною власністю. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 4. С. 108–110.
4. Мельничук О.Ф., Мельничук М.О., Пипяк М.І. Адаптація правового регулювання управління державними підприємствами до кращих світових стандартів. *The Journal of Eastern European Law. Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 70. С.47-58.
5. Головінов О.М. Загальнотеоретичні засади функціонування державного сектора. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. №1 (79). С. 5-17.
6. Мотриченко В.М. Сфери діяльності та функції державних підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2007. №5 (71). С. 120-128.
7. Кравчук О. О. Деякі питання господарського відання та оперативного управління майном державної власності. *Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки*. 2011. Вип. 52. С. 218–224.
8. Кравчук О. О. Проблеми правового регулювання процедур закріплення державного майна на праві оперативного управління та господарського відання. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. *Політологія. Соціологія. Право: Зб. наук. праць*. 2011. №1. С. 183–188.
9. Джарти В. В. Управління об'єктами державної власності в Україні: правова природа та механізм реалізації : монографія / В. В. Джарти. Харків: Диска плюс, 2014. 270 с.
10. Цивільне право : підручник: у 2-х т. / [В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін.] ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасиво-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х.: Право, 2011. Т. 1. 656 с.

REFERENCES:

1. Mochernyi, S. V. (Ed.), & Larina, Ya.S., & Ustenko, O.A. (2006). *Ekonomichniy entsyklopedychniy slovnyk*. [Economic encyclopedic dictionary]. U 2 t. T. 2. 563. [in Ukrainian].
2. *Hospodarskyi Kodeks Ukrainy*. (2003, January 16). [Economic Code of Ukraine]. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15> [in Ukrainian].
3. Zhdanova, O.S. (2013). *Zarubizhnyi dosvid upravlinnia derzhavnoiu vlasnistiu*. [Foreign experience of state property management]. *Porivnialno-analitychne pravo*. № 4. 108–110. [in Ukrainian].
4. Melnychuk, O.F., & Melnychuk, M.O., & Pypiak, M.I. (2019). *Adaptatsiia pravovoho rehuliuвання upravlinnia derzhavnymu pidpriemstvamy do krashchykh svitovykh standartiv*. [Adaptation of the legal regulation of the management of state enterprises to the best global standards]. *The Journal of Eastern European Law. Zhurnal skhidnoievropeiskoho prava*. № 70. 47-58. [in Ukrainian].

5. Holovinov, O.M. (2008). Zahalnoteoretychni zasady funktsionuvannia derzhavnogo sektora. [General theoretical principles of the functioning of the public sector]. *Aktualni problemy ekonomiky. №1 (79)*. 5-17. [in Ukrainian].
6. Motrychenko, V.M. (2007). Sfery diialnosti ta funktsii derzhavnykh pidpriemstv. [Areas of activity and functions of state enterprises]. *Aktualni problemy ekonomiky. №5 (71)*. 120-128. [in Ukrainian].
7. Kravchuk, O. O. (2011). Deiaki pytannia hospodarskoho vidannia ta operatyvnoho upravlinnia mainom derzhavnoi vlasnosti. [Some issues of economic management and operational management of state-owned property]. *Derzhava i pravo: Zb. nauk. prats. Yurydychni i politychni nauky. Vyp. 52*. 218–224. [in Ukrainian].
8. Kravchuk, O. O. (2011). Problemy pravovoho rehuliuвання protsedur zakriplennia derzhavnogo maina na pravi operatyvnoho upravlinnia ta hospodarskoho vidannia. [Problems of legal regulation of procedures for securing state property under the right of operational management and economic management]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo: Zb. nauk. prats. №1*. 183–188. [in Ukrainian].
9. Dzharty, V. V. (2014). Upravlinnia ob'ekty derzhavnoi vlasnosti v Ukraini: pravova pryroda ta mekhanizm realizatsii. [Management of state-owned objects in Ukraine: legal nature and implementation mechanism]. *Monohrafiia. Kharkiv: Dysa plus. 270*. [in Ukrainian].
10. Borysova, V.I., & Spasybo-Fatieieva, I.V., & Yarotskyi, V.L. & Baranova, L.M., & Biehoa. T.I. (2011). Tsyvilne pravo. [Civil law]. *Pidruchnyk: u 2-kh t. T. 1*. 656. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 22.05.2023

УДК 342.951

DOI: 10.36550/2522-9230-2023-14-281-286

Артюхов Євгеній Сергійович,

здобувач Науково-дослідного інституту публічного права

e-mail: artiuKhov@ukr.net

<https://orcid.org/0009-0008-9975-9135>

ПОНЯТТЯ ТА ЕЛЕМЕНТИ МЕХАНІЗМУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ОМБУДСМЕНА В УКРАЇНІ

У даній статті розкрито поняття та виокремлено елементи механізму адміністративно-правового регулювання інституту омбудсмена в Україні.

Визначено, що механізм адміністративно-правового регулювання інституту омбудсмена в Україні містить всі ознаки та характерні риси більш загального поняття та включає певні особливості і являє собою систему взаємопов'язаних динамічних елементів, що урегульовують суспільні відносини, які виникають при реалізації суб'єктом адміністративного права своїх прав та законних інтересів в публічно-правовій сфері.

Зазначено, що механізм адміністративно-правового регулювання інституту омбудсмена в Україні має свої особливості:

- 1) враховує особливості положення суб'єктів в системі публічної влади;
- 2) норма права мають ієрархічну вертикаль та визначають місце уповноваженого в системі публічної влади, його повноваження та компетенцію та взаємозв'язки з іншими суб'єктами;
- 3) сприяє захисту прав та свобод людини та громадянина, юридичних осіб публічного права;
- 4) уповноважений вступає в матеріальні та процесуальні відносини;
- 5) належать принципи діяльності уповноваженого як спеціально уповноваженого суб'єкта з захисту прав та свобод людини і громадянина;
- 6) визначають місце уповноваженого в системі публічної влади;
- 7) наділяють уповноваженого правами та обов'язками в системі органів публічної влади та судах;
- 8) наділяють компетенцією застосовувати в своїй діяльності дозвільні та управлінські адміністративно-правові засоби та бути учасником судового процесу.

Наявність виокремлених особливостей механізму адміністративно-правового регулювання інституту омбудсмена в Україні дає можливість визначити наступні елементи: 1) норми права, які визначають адміністративно-правовий статус уповноваженого; 2) адміністративно-правові відносини, що виникають між уповноваженим та іншими суб'єктами адміністративного права; 3) акти тлумачення норм права; 4) акти реалізації норм права; 5) правова свідомість та правова культура.

Ключові слова: омбудсмен, захист прав людини і громадянина, механізм адміністративно-правового регулювання, норма права, акти реалізації, адміністративні правовідносини, правова свідомість.

ArtiuKhov Ye. CONCEPT AND ELEMENTS OF THE MECHANISM OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF THE OMBUDSMAN INSTITUTE IN UKRAINE

This article reveals the concept and highlights the elements of the mechanism of administrative and legal regulation of